

КАТЕГОРІЯ «ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ» У ВІТЧИЗНЯНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Як важливий показник захищеності громадян, суспільства і держави інформаційна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки. Тому її визначення переважно концентруються навколо запобігання тим шкідливим наслідкам, які можуть принести різні інформаційні загрози, а також усунення та подолання цих наслідків з якомога меншою шкодою для суспільства й людини. В цьому аспекті особливої актуальності набуває дослідження не тільки філософсько-феноменологічних і соціально-психологічних детермінант інформаційної безпеки громадян, але й політико-правових ресурсів та механізмів захисту інформаційного простору держави в умовах функціонування глобального інформаційного суспільства. Автор наголошує у дослідженні на різних аспектах інформаційної безпеки держави, суспільства і людини і радить дотримуватись концептуально-теоретичного принципу системності, у зв'язку з цим жоден елемент не буде розглядатись без визначення взаємозв'язку та взаємозалежності з іншими елементами. Велика увага має приділятися ролі інформаційної безпеки в сучасних українських державотворчих процесах, а також у становленні і захисті правової держави у сприянні формування і розвитку сучасного громадянського суспільства. Особливо важливо проводити дослідження теоретико-мотодологічних принципів вивчення структурно-функціональних властивостей феномену інформаційної безпеки. На жаль, в Україні є певні недоліки вітчизняного законодавства і політичного забезпечення в сфері інформаційної безпеки, а також і те, що з законодавчої бази ретельно не прописані системно утворюючої складової саме інформаційної безпеки відносно безпеки національної. Не вироблено ефективної моделі системного забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства і людини, хоча така необхідність зафіксована на конституційному рівні. Тому сьогодні дуже важливо розробити цілісний кодифікаційний документ, який повноцінно охопив би різні аспекти формування державної політики в сфері національної безпеки, а також визначив би конкретний інструментарій її реалізації.

Ключові слова: *людина, політика, інформація, культура, інформаційна політика, інформаційні загрози, інформаційна безпека.*

Как важный показатель защищенности граждан, общества и государства информационная безопасность является неотъемлемой составляющей национальной безопасности. Поэтому ее определения в основном концентрируются вокруг предотвращения тем вредным последствиям, которые могут принести различные информационные угрозы, а также устранения и преодоления этих последствий с как можно меньшим вредом для общества и человека. В этом аспекте особую актуальность приобретает исследование не только философско-феноменологических и социально-психологических детерминант информационной безопасности граждан, но и политико-правовых ресурсов и механизмов защиты информационного пространства государства в условиях функционирования глобального информационного общества. Автор отмечает в исследовании на различных аспектах информационной безопасности государства, общества и человека и советует придерживаться концептуально-теоретического принципа системности, в связи с этим ни один элемент не будет рассматриваться без определения взаимосвязи и взаимозависимости с другими элементами. Большое внимание должно уделяться роли информационной безопасности в современных украинских процессах, а также в становлении и защите правового государства в содействии формированию и развитию современного гражданского общества. Особенно важно проводить исследования теоретико-мотодологических принципов изучения структурно-функциональных свойств феномена информационной безопасности. К сожалению, в Украине есть определенные недостатки отечественного законодательства и политического обеспечения в сфере информационной безопасности, а также и то, что с законодательной базе тщательно не прописаны системно образующей составляющей именно информационной

безопасности в отношении безопасности национальной. Не выработано эффективной модели системного обеспечения информационной безопасности государства, общества и человека, хотя такая необходимость зафиксирована на конституционном уровне. Поэтому сегодня очень важно разработать целостный кодификационный документ, который полноценно охватил бы различные аспекты формирования государственной политики в сфере национальной безопасности, а также определил конкретный инструментарий ее реализации.

Ключевые слова: человек, политика, информация, культура, информационная политика, информационные угрозы, информационная безопасность.

As an important indicator of security of citizens, society and state, information security is an integral part of national security. Therefore, its determination is mainly concentrated around preventing those harmful consequences that can bring different information threats and elimination and overcoming of these effects with the least possible damage to society and the individual. In this aspect studying of not only philosophical and phenomenological and psychosocial determinants of information security, but also political and legal mechanisms to protect resources and information space of the state in terms of the global information society, becomes particularly relevant. The author emphasizes in the study on various aspects of information security of state, society and human beings and advises to comply with conceptual and theoretical systems principle, therefore, no item will not be considered without defining the relationship and interdependence with other elements. Great attention has to be paid to the role of information security in modern Ukrainian state building process and in the development and protection of the rule of law in promoting the formation and development of modern civil society. It is especially important to conduct researches of theoretical and methodological principles of studying structural and functional properties of the phenomenon of information security. Unfortunately, Ukraine has problems of domestic legislation and political support in the field of information security, as well as that of the legislative framework carefully spelled out systematically creating not just a component of information security regarding national security. There is no effective model of information system security providing for state, society and human beings, although such need is fixed at the constitutional level. Therefore today it is important to develop a coherent codification document that would fully cover various aspects of forming state policy in the sphere of national security, and would define specific tools for its implementation.

Keywords: human being, politics, information, culture, information policy, information threats, information security.

Постановка проблеми. Наявність в Україні активного концептуально-теоретичного дискурсу щодо проблематики інформаційної безпеки зумовлюють необхідність аналізу тих визначень, які існують сьогодні щодо цієї комплексної і складної категорії. Саме враховуючи її багатовимірність, структурно-функціональну поліморфність та системну складність, слід зазначити, що існують різні підходи до формулювання сутності категорії «інформаційна безпека». Насамперед, звернемо увагу на найзагальніші визначення поняття «інформаційна безпека» суспільства в контексті сучасного філософсько-політологічного дискурсу. Наприклад, О. Баранов визначає інформаційну безпеку як «стан захищеності національних інтересів України в інформаційному середовищі, за якого не допускається (або зводиться до мінімуму) завдання шкоди особі, суспільству, державі через неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації й несанкціоноване її поширення та використання, а також через негативний інформаційний вплив та негативні наслідки функціонування інформаційних технологій» [Баранов, 2001: с. 72].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Поняттями «інформаційної безпеки» займаються і досліджують такі науковці як: В. Абакумов, А. Баранов, В. Богуш, В. Гурковський, Л. Євдоченко, М. Карчевський, Б. Кормич, О. Косоков, В. Ліпкан, І. Малик, Т. Субіна та багато інших.

Формування мети статті. Отже, такі визначення концентруються на проблематиці запобігання тим шкідливим наслідкам, що можуть принести різноманітні інформаційні загрози, а також усунення і подолання цих наслідків з якомога меншою шкодою для суспільства і людини.

Виклад основного матеріалу. Важливо також звернути увагу на ті визначення категорії «інформаційна безпека», де вона розглядається в якості системотворчого принципу нормального та захищеного функціонування конкретного соціуму в рамках глобального інформаційного суспільства. Одним з таких визначень є доволі розлоге формулювання поняття «інформаційної безпеки, що подається таким науковцем, як В. Гурковський: «Національна інформаційна безпека України – це суспільні відносини, пов'язані із захистом життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз в інформаційному просторі, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей державоутворюючої нації, її існування, самозбереження і прогресивного розвитку України як суверенної держави, що залежить від цілеспрямованої інформаційної політики гарантій, охорони, оборони, захисту її національних інтересів» [Гурковський, 2004: с. 35]. Загалом, у багатьох українських та зарубіжних дослідників інформаційна безпека розглядається сьогодні як невід'ємна складова безпеки національної. Більше того, інформаційна безпека в такому аспекті розглядається не просто як окремий елемент національної безпеки, але як її інтегральна, наскрізна якісна характеристика та показник захищеності громадян, суспільства і держави.

Такий підхід, зокрема, є домінуючим в російській теорії та практиці забезпечення різних аспектів національної безпеки. Інформаційна безпека в цій країні в останнє десятиліття була визначена в якості одного з ключових напрямків розвитку державної безпекової стратегії. Російський вчений В. Лопатін визначає інформаційну безпеку як «стан захищеності національних інтересів країни (життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави на збалансованій основі) в інформаційній сфері від внутрішніх та зовнішніх загроз» [Лопатін, 2000: с. 79], що віддзеркалює норму права Закону Російської Федерації «Про безпеку», згідно з яким «Безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [О безопасности: Закон РФ...: 1992]. Маємо визнати, що, незважаючи на

конфліктогенність інформаційної політики Кремля, її агресивність і подекуди протиправність, вона є надзвичайно ефективною, що зумовлюється не лише адміністративно-управлінським ресурсом, але й значною увагою до даної проблематики з боку наукової спільноти.

Враховуючи це, дуже важливо, щоб і в Україні постійно активізувався та актуалізувався науково-теоретичний дискурс, спрямований на інтегральне та структурно-функціональне дослідження багатовимірної проблематики інформаційної безпеки. При цьому сьогодні дійсно дуже важливо коректно та ефективно вписати дану проблематику в контекст повноцінного забезпечення національної та державної безпеки. В якості національної безпеки та захищеності держави «інформаційна безпека розглядається як стан інформаційної захищеності держави (безпека об'єкта від інформаційних загроз), за якої унеможливується негативний інформаційний вплив та негативні наслідки функціонування інформаційних технологій або спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії та негласного зняття інформації (за допомогою спеціальних технічних засобів), інформаційний тероризм і комп'ютерні злочини не завдають суттєвої шкоди національним інтересам держави та не заважають стабільному розвитку інформаційної інфраструктури, належному функціонуванню національного інформаційного простору України та всіх пріоритетних сфер життєдіяльності» [Абакумов, 2011: с. 8]. В такому контексті дуже важливо звернути увагу на вироблення теоретико-методологічних засад дослідження проблеми інформаційної безпеки, орієнтованих саме на всебічне забезпечення національних інтересів як на внутрішньому, так і на внутрішньому рівні. Окрім того, важливо формувати всебічний концептуально-теоретичний базис, який охоплював би як філософсько-політологічний, так і інформаційно-технологічний вимір проблеми.

З нашої точки зору, одним з ключових вимірів теоретико-методологічних засад дослідження проблеми інформаційної безпеки має також бути філософсько-аксіологічний аналіз такого поняття, як «інформаційна безпека особистості». В цьому аспекті особливої актуальності набуває вивчення філософсько-феноменологічних та соціально-психологічних детермінантів інформаційної безпеки людини і суспільства. «Інформаційна безпека особистості – це захищеність психіки і свідомості людини від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання свідомістю, дезінформування, спонукання до самогубства, образ тощо» [Богуш, 2005: с. 41]. Такий вимір інформаційної безпеки є невід'ємним елементом структури інформаційної безпеки нації, держави і громадянського суспільства, а отже враховується в нашому дослідженні як одна з основних детермінант проблеми інформаційної безпеки суспільства в контексті сучасного філософсько-політологічного дискурсу.

Таким чином, в нашому дослідженні різних аспектів інформаційної безпеки держави, суспільства і людини ми дотримуємося концептуально-

теоретичного принципу системності, за яким жоден елемент не може бути розглянутий та визначений без взаємозв'язку та взаємозалежності з іншими елементами. Це зумовлено насамперед тим, що в інформаційному суспільстві та в глобальній цивілізації інформаційна безпека відіграє інклюзивно-інтегративну функцію. «Інформаційна безпека являє собою одне з важливіших понять у науці та різних сферах людської діяльності. Сутність і комплексність цього поняття виявляється характером сучасного інформаційного суспільства. Аналіз різних підходів до визначення змісту поняття «інформаційна безпека» уможливило зауважити про недоцільність суворого обрання тієї чи іншої позиції. Сьогодні існує необхідність розглядати дану проблему більш комплексно і системно, додати знань про цей багатогранний феномен. Більше того, найбільш прийнятним є інтегральний підхід, за якого інформаційна безпека визначатиметься за допомогою окреслення найбільш важливих її сутнісних ознак з урахуванням постійної динаміки інформаційних систем і становлення не лише інформаційного суспільства а й інформаційної цивілізації» [Ліпкан, 2006а: с. 35]. Звідси кожна теоретична праця, присвячена проблематиці інформаційної безпеки, навіть якщо вона стосується конкретної держави, спільноти чи технологічної характеристики, обов'язково має враховувати принцип глобальності інформаційного середовища, його системності і всеохопності. Тому необхідно особливу увагу приділяти саме питанням глобального характеру проблеми інформаційної безпеки.

Окрім того, комплекс проблем, пов'язаних із категорією інформаційної безпеки, включає в себе значний масив питань, спрямованих на вивчення нових можливостей розбудови правової держави та розвитку громадянського суспільства. Саме в цьому аспекті досліджувана нами проблема є особливо актуальною для України, перед якою сьогодні постає завдання не лише забезпечення національної інформаційної безпеки, але й значної демократизації всіх сфер суспільної життєдіяльності. «Комплекс питань інформаційної безпеки людини та суспільства включає в себе такі вектори як: забезпечення інформаційних прав і свобод людини і громадянина; захист людини від неправомірного інформаційного втручання; забезпечення національної, культурної і духовної ідентичності від неправомірного втручання; забезпечення дієздатних правових та організаційних механізмів захисту відповідних прав тощо. Комплекс питань інформаційної безпеки держави включає такі вектори державної діяльності як: безпека розвитку інформаційної сфери держави; захист національного інформаційного ринку; забезпечення міжнародної інформаційної безпеки, зокрема, попередження: інформаційного тероризму, використання інформаційної зброї, інформаційної війни; захист та обмеження обігу інформації в цілях безпеки; захист інформаційної інфраструктури держави тощо» [Кормич, 2004 с. 17-18]. Отже, особлива

увага має приділятися саме ролі інформаційної безпеки в сучасних українських державотворчих процесах, у становленні і захисті правової держави, у сприянні формуванню і розвитку громадянського суспільства. Це, на нашу думку, сьогодні є одним з ключових теоретико-методологічних засад, що можуть значно актуалізувати дослідження проблеми інформаційної безпеки з огляду на українську специфічну ситуацію.

Так само важливо дослідити теоретико-методологічні принципи вивчення структурно-функціональних властивостей феномену інформаційної безпеки. В цьому вимірі значна увага має бути звернена на визначення тих потреб суб'єктів інформаційного забезпечення, які відіграють ключову роль у розвитку та функціонуванні інформаційного суспільства. «Суб'єкт перебуває в стані інформаційної безпеки тоді, коли ефективність його діяльності забезпечена повною, достовірною та достатньою для прийняття рішень інформацією. Такий стан досягається соціальною активністю в трьох взаємопов'язаних групах суспільних відносин, що представляють собою структурні елементи інформаційної безпеки: суспільні відносини у сфері використання інформаційних технологій, у сфері забезпечення доступу до інформаційного ресурсу й у сфері формування інформаційного ресурсу. В межах першої групи забезпечується функціонування ефективних засобів інформаційної діяльності, у межах другої – забезпечується можливість суб'єктів отримувати доступ до необхідних інформаційних ресурсів, у межах третьої – формується інформаційний ресурс, що відповідає потребам суб'єктів» [Карчевський, 2012: с. 271]. Надзвичайно важливо на сьогодні на концептуально-теоретичному рівні визначити чіткі критерії інформаційної забезпеченості і безпеки різних суб'єктів соціального функціонування – від держави до кожного громадянина, від національної спільноти до кожної регіональної громади, від глобальної цивілізації до кожної людини як носія свідомості, волі, конкретних психічних особливостей.

І нарешті, ще одним ключовим теоретико-методологічним орієнтиром дослідження проблеми інформаційної безпеки в Україні є усвідомлення необхідності формування нової нормативно-правової бази для повноцінного функціонування в нашій державі сучасного інформаційного суспільства. Сьогодні існуючі нормативно-правові документи в цій галузі є явно недостатніми та не вибудовані єдиними системними принципами. «Базовим правовим документом щодо створення і функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки в Україні є Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 р. № 74/98, в якому визначено пріоритети щодо створення інформаційного суспільства в Україні, зокрема такі: формування правової бази інформатизації, включаючи систему захисту авторських прав і особистої інформації; розробка національних стандартів у цій галузі,

формування комп'ютерної мережі освіти, науки та культури як частини загальноосвітньої мережі Інтернет; формування механізмів щодо здійснення практичних заходів забезпечення інформаційної безпеки. Вихідні положення Національної програми інформатизації були деталізовані Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні 2007 – 2015 років» від 09.01.2007 р. № 537, де передбачено формування цілісної системи інформаційної безпеки та розвиток наукової бази з удосконалення діяльності державних органів шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій» [Субіна, 2010: с. 3]. З огляду на необхідність формування нових принципів інформаційно-безпекової політики нашої держави, в дослідженні особлива увага приділяється відображенню проблеми інформаційної безпеки в системі інформаційної політики України, а також проводиться компаративний огляд такої політики в нашій державі та в провідних країнах світу.

Політико-правові ресурси і механізми захисту інформаційного простору держави та інформаційної безпеки громадян в умовах функціонування глобального інформаційного суспільства є надзвичайно актуальною та гострою проблемою сьогодення. Особливо гостро вона постає в Україні, де досі не вироблено ефективної моделі системного забезпечення інформаційної безпеки держави, суспільства і людини, хоча така необхідність зафіксована навіть на конституційному рівні. «Інформаційна безпека, захист якої відповідно до ст. 17 Конституції України, поряд із суверенітетом, територіальною цілісністю та економічною безпекою, є найважливішою функцією держави, досягається шляхом розробки сучасного законодавства, впровадження сучасних безпечних інформаційних технологій, побудовою функціонально повної національної інфраструктури, формуванням і розвитком інформаційних відносин тощо» [Косошов, 2014: с. 163]. Таким чином, в нашій державі на конституційному рівні визначена необхідність повноцінного захисту інформаційної сфери держави та забезпечення інформаційної безпеки громадян. Більше того, протягом останнього десятиліття було прийнято декілька нормативних документів в цій сфері, що, в той же час, не призвело до реального підвищення інформаційної безпеки в Україні.

Так, ще наприкінці минулого тисячоліття було на законодавчому рівні затверджено «Національну програму інформатизації», в якій значна увага приділялася і питанням інформаційної безпеки. Відповідно до Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року «інформаційна безпека є невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Об'єктами інформаційної безпеки є інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну та телекомунікації, механізми забезпечення функціонування телекомунікаційних систем і мереж та інші елементи

інформаційної інфраструктури країни. Результатом виконання Програми має стати пакет нормативних документів з усіх аспектів використання засобів обчислювальної техніки для оброблення та зберігання інформації обмеженого доступу; комплекс державних стандартів із документування, супроводження, використання, сертифікаційних випробувань програмних засобів захисту інформації; банк засобів діагностики, локалізації і профілактики вірусів, нові технології захисту інформації з використанням спектральних методів, високо надійні криптографічні методи захисту інформації» [ЗУ «Про Концепцію...», 1998]. Отже, можна стверджувати те, що на законодавчо-нормативному рівні в нашій державі вже понад півтора десятиліття відбувається активний пошук оптимальних механізмів забезпечення різних аспектів інформаційної безпеки національного суспільства. В той же час, документи, що приймаються, поки що не забезпечують системного підходу в даній галузі, а також не забезпечуються реальними ресурсами для їх повноцінної реалізації.

Значним недоліком вітчизняного законодавства і політичного забезпечення в сфері інформаційної безпеки, з нашої точки зору, є те, що в законах реально не виписана системотворча сутність саме інформаційної безпеки відносно безпеки національної. На такому рівні існують лише загальні формулювання, які насправді не сприяють реалізації ефективної інформаційно-безпекової політики держави як інтегративного елементу національної безпеки. У Законі України «Про основи національної безпеки України» поняття «інформаційна безпека» не знаходить свою операціоналізацію, втім зазначається на інформаційну сферу національної безпеки [Про основи національної безпеки..., 2003], при чому, не дається визначення навіть і даного поняття, а лише перераховуються загрози та напрями державної політики у вищезазначеній сфері. «Перелік загроз, визначений законодавцем в цьому законі, дає можливість стверджувати про розуміння інформаційної безпеки, не як безпеки інформації в технічному аспекті, а більш широку категорію, що дещо суперечить розумінню інформаційної безпеки у Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації»» [Ліпкан, 2006b: с. 27]. Як бачимо, навіть в ключових нормативно-правових документах, в яких певним чином формулюється проблема інформаційної безпеки держави і нації, закладені певні суперечності, що не сприяють ефективній безпековій політиці держави в інформаційній сфері.

Таким чином, сьогодні дуже важливо розробити цілісний кодифікаційний документ, який повноцінно охопив би різні аспекти формування державної політики в сфері національної безпеки, а також визначив би конкретний інструментарій забезпечення такої політики. При цьому дуже важливо, щоб такий документ був цілісним та системним, визначав би стратегічні пріоритети та принципи діяльності держави в інформаційно-безпековій сфері. Поки що ж в цій сфері в Україні існує значна кількість складних проблем і суперечностей. «До негативних

чинників здійснення державного управління у сфері інформаційної безпеки належать: відсутність сформованого цілісного уявлення про інформаційну безпеку України з позиції права та юридичної науки; комплексні проблеми розвитку інформаційного суспільства та формування нових типів (видів) правових інформаційних комунікацій і правовідносин транскордонного характеру; динамічність становлення в Україні принципово нових суспільних відносин демократичної, правової, соціальної держави в умовах геополітичних і глобалізаційних впливів, що потребує змін у вітчизняному правовому просторі. З'ясовано, що недостатній рівень інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління у сфері інформаційної безпеки ускладнює прийняття керівництвом держави, на центральному і регіональному рівнях, виважених політико-управлінських рішень; породжує конфлікти владних, комерційних структур, суспільства і громадян; негативно впливає на прогнозування розвитку подій в Україні та за її межами, що ускладнює планування (середньо і довгострокове) заходів національної безпеки, адекватних реаліям державного становлення та розвитку» [Євдоченко, 2011: с. 13]. Таким чином, сьогодні існує ціла низка проблем в сфері інформаційної і національної безпеки в Україні, що потребують нагального вирішення як в концептуально-теоретичному та законотворчому плані, так і в плані вибудовування цілісної системи реалізації стратегічних завдань в практиці реального інформаційного суспільства.

Важливим документом, що міг значно впорядкувати політико-правове інформаційно-безпекове поле нашої країни, з нашої точки зору, мала стати «Доктрина інформаційної безпеки України». Реальній імплементації цього документу завадила наявна на той час політична кон'юнктура. Сьогодні ж можна повноцінно використати значний смисловий та правовий потенціал цієї Доктрини. Створити відповідні правила гри на інформаційному полі покликана була «Доктрина інформаційної безпеки України», яка з'явилась на світ у 2009 р. (затверджена Указом Президента України від 8 липня 2009 року; для порівняння: схожий документ під назвою «Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації» був затверджений Президентом В. Путіним 9 вересня 2000 р.) «Поява «Доктрини інформаційної безпеки України» встановила чіткі правила гри щодо забезпечення інформаційної безпеки держави. Доктрина чітко визначила та окреслила основні засади інформаційної безпеки України, встановила місце інформаційної безпеки в системі забезпечення національної безпеки України, виокремила реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці України, сформувала напрями державної політики у сфері інформаційної безпеки держави» [Малик, 2010: с. 81].

Висновок. Враховуючи те, що доктрина була спрямована, насамперед, проти інформаційних загроз з боку Російської Федерації, а в

політичній еліті України тоді панували проросійські настрої, реалізувати на законодавчому та інструментально-безпековому рівні положення Доктрини не вдалося, що й сприяло подальшій інформаційній агресії РФ проти України. Сьогодні ті стратегічні пріоритети, що зазначені в даному документі мають бути відроджені та ефективно реалізовані.

ЛІТЕРАТУРА

- Баранов, 2001* – Баранов А. Информационный суверенитет или информационная безопасность? / А. Баранов // *Національна безпека і оборона*. – 2001. – № 1 (13). – С.70-76.
- Гурковський, 2004* – Гурковский В. Т. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність : 25.00.02 – механізми державного управління / В. Т. Гурковский. – К., 2004. – 225 с.
- Лопатин, 2000* – Лопатин В. Н. Информационная безопасность России : Человек. Общество. Государство / В. Н. Лопатин. – СПб. : Фонд «Университет», 2000. – 428 с.
- О безопасности: Закон РФ – О безопасности : Закон Российской Федерации // Ведомости Верховного Совета Российской Федерации*. – 1992. – № 15. – С. 770.
- Абакумов, 2011* – Абакумов В. М. Правове регулювання протидії інформаційним війнам в Україні : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Віктор Абакумов. – Запоріжжя, 2011. – 22 с.
- Богущ, 2005* – Богущ В. М. Інформаційна безпека держави / В. М. Богущ, О. К. Юдін. – К. : «МК-Прес», 2005. – 431 с.
- Ліпкан, 2006* – Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навчальний посібник / В. А. Ліпкан, Ю. С. Максименко, В. М. Желіховський. – К. : КНТ, 2006. – 280 с.
- Кормич, 2004* – Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Спеціальність : 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Борис Кормич. – Харків, 2004. – 42 с.
- Карчевський, 2012* – Карчевський М. В. До питання визначення інформаційної безпеки як об'єкта кримінально-правової охорони / Микола Карчевський // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Науково-практичний журнал. – 2012. – № 1 (27). – С.267-272.
- Субіна, 2010* – Субіна Т. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки в органах Державної податкової служби України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Тетяна Субіна. – Ірпінь, 2010. – 24 с.
- Косошов, 2014* – Косошов О. М. Методика визначення пріоритетів показників, що характеризують рівень загроз інформаційній безпеці держави / О. М. Косошов // *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. – Харків : ХУПС ім. Івана Кожедуба, 2014. – Випуск 2 (39). – С.163-166.
- ЗУ «Про Концепцію...», 1998* – Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року // *Відомості Верховної Ради*. – 1998. – № 27 – 28. – Ст. 182.
- Про основи національної безпеки..., 2003* – Про основи національної безпеки України : Закон України // *Офіційний вісник України*. – 2003. – № 29. – Ст. 1433.
- Ліпкан, 2006* – Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навчальний посібник / В. А. Ліпкан, Ю. С. Максименко, В. М. Желіховський. – К. : КНТ, 2006. – 280 с.
- Євдоченко, 2011* – Євдоченко Л. О. Удосконалення системи державного забезпечення інформаційної безпеки України в умовах глобалізації : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. Спеціальність:

25.00.01 – теорія та історія державного управління / Леонід Євдоchenko. – Львів, 2011. – 24 с.

Малик, 2010 – Малик І. Народження «Доктрини інформаційної безпеки України»: від теорії до практики / Ірина Малик // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: збірник наукових праць. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – Випуск 22. – С.76-81.

REFERENCES

- Baranov, 2001 – Baranov A. Y'nformacy'onnnyj suverenytet y'ly' y'nformacy'onnaya bezopasnost'? / A. Baranov // Nacional'na bezpeka i oborona. – 2001. – # 1 (13). – S.70-76.
- Gurkovs'kyj, 2004 – Gurkovs'kyj V. T. Organizacijno-pravovi py'tannya vzajemodiyi organiv derzhavnoyi vlady' u sferi nacional'noyi informacijnoyi bezpeky': dy'sertaciya na zdobuttya naukovoogo stupenya kandy'data yury'dy'chny'x nauk. Special'nist': 25.00.02 – mexanizmy' derzhavnogo upravlinnya / V. T. Gurkovs'ky'j. – K., 2004. – 225 s.
- Lopatyn, 2000 – Lopatyn V. N. Y'nformacy'onnaya bezopasnost' Rossy'y': Chelovek. Obshhestvo. Gosudarstvo / V. N. Lopatyn. – SPb.: Fond «Uny'versytet», 2000. – 428 s.
- O bezopasnosty': Zakon RF – O bezopasnosty': Zakon Rossy'jskoj Federacy'y' // Vedomosty' Verxovnogo Soveta Rossy'jskoj Federacy'y'. – 1992. – # 15. – St. 770.
- Abakumov, 2011 – Abakumov V. M. Pravove reguluyvannya proty'diyi informacijny'm vijnam v Ukraini: avtoreferat dy'sertaciyi na zdobuttya naukovoogo stupenya kandy'data yury'dy'chny'x nauk. Special'nist': 12.00.07 – administraty'vne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo / Viktor Abakumov. – Zaporizhzhya, 2011. – 22 s.
- Bogush, 2005 – Bogush V. M. Informacijna bezpeka derzhavy' / V. M. Bogush, O. K. Yudin. – K.: «MK-Pres», 2005. – 431 s.
- Lipkan, 2006 – Lipkan V. A. Informacijna bezpeka Ukrainy' v umovax yevrointegraciyi: navchal'ny'j posibny'k / V. A. Lipkan, Yu. Ye. Maksy'menko, V. M. Zhelixovs'ky'j. – K.: KNT, 2006. – 280 s.
- Kormy'ch, 2004 – Kormy'ch B. A. Organizacijno-pravovi osnovy' polity'ky' informacijnoyi bezpeky' Ukrainy': avtoreferat dy'sertaciyi na zdobuttya naukovoogo stupenya doktora yury'dy'chny'x nauk. Special'nist': 12.00.07 – teoriya upravlinnya; administraty'vne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo / Bory's Kormy'ch. – Xarkiv, 2004. – 42 s.
- Karchevs'ky'j, 2012 – Karchevs'ky'j M. V. Do py'tannya vy'znachennya informacijnoyi bezpeky' yak ob'yekta kry'minal'no-pravovoyi oxorony' / My'kola Karchevs'ky'j // Borot'ba z organizovanoyu zlochy'nnystu i korupciyeyu (teoriya i prakty'ka). Naukovo-prakty'chny'j zhurnal. – 2012. – # 1 (27). – S.267-272.
- Subina, 2010 – Subina T. V. Administraty'vno-pravove zabezpechennya informacijnoyi bezpeky' v organax Derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby' Ukrainy': avtoreferat dy'sertaciyi na zdobuttya naukovoogo stupenya kandy'data yury'dy'chny'x nauk. Special'nist': 12.00.07 – administraty'vne pravo i proces; finansove pravo; informacijne pravo / Tetyana Subina. – Irpin', 2010. – 24 s.
- Kosogov, 2014 – Kosogov O. M. Metody'ka vy'znachennya priory'tetiv pokazny'kiv, shho karaktery'zuyut' riven' zagroz informacijnij bezpeci derzhavy' / O. M. Kosogov // Zbirny'k naukovy'x prac' Xarkivs'kogo universy'tetu Povitryany'x Sy'l. – Xarkiv: XUPS im. Ivana Kozheduba, 2014. – Vy'pusk 2 (39). – S.163-166.
- ZU «Pro Koncepciyu...», 1998 – Zakon Ukrainy' «Pro Koncepciyu Nacional'noyi programy' informaty'zaciyi» vid 4 lyutogo 1998 roku // Vidomosti Verxovnoyi Rady'. – 1998. – # 27 – 28. – St. 182.
- Pro osnovy' nacional'noyi bezpeky'..., 2003 – Pro osnovy' nacional'noyi bezpeky' Ukrainy': Zakon Ukrainy' // Oficijny'j visny'k Ukrainy'. – 2003. – # 29. – St. 1433.
- Lipkan, 2006 – Lipkan V. A. Informacijna bezpeka Ukrainy' v umovax yevrointegraciyi: navchal'ny'j posibny'k / V. A. Lipkan, Yu. Ye. Maksy'menko, V. M. Zhelixovs'ky'j. – K.: KNT, 2006. – 280 s.
- Yevdochenko, 2011 – Yevdochenko L. O. Udoskonalennya sy'stemy' derzhavnogo zabezpechennya informacijnoyi bezpeky' Ukrainy' v umovax globalizaciyi: avtoreferat dy'sertaciyi na zdobuttya naukovoogo stupenya kandy'data nauk z derzhavnogo upravlinnya. Special'nist':

- 25.00.01 – teoriya ta istoriya derzhavnogo upravlinnya / Leonid Yevdochenko. – L'viv, 2011. – 24 s.
- Maly'k, 2010 – Maly'k I. Narodzhennya «Doktry`ny` informacijnoyi bezpeky` Ukrainy» : vid teorii do prakty`ky` / Iry`na Maly'k // Ukrainy`ska nacional`na ideya : realiyi ta perspekty`vy` rozvy`tku : zbirny`k naukovy`x prac`. – L'viv : Vy`davny`ctvo L`vivs`koyi politexniky`, 2010. – Vy`pusk 22. – S.76-81.

УДК 17.023.33:91(091)

Василь Ігнатко

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОГО ЧИННИКА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

У статті аналізується роль географічного чинника у формування життєвого простору суспільства; виявляє вагомий роль у житті і розвитку людини та суспільства, а саме географічного чинника, який, як і в минулому, так і в сучасному просторі є невичерпним та неоднозначним; автор підкреслює, що на ранніх етапах життєдіяльності суспільства цей чинник відігравав найбільш вагомий роль; з часом його потіснили (але не перекреслили) такі чинники, як знаряддя праці, техніка, технологія, інтелект; однак дієвість географічних умов не можна відкидати і в наші дні.

Ключові слова: людина, природа, суспільство, географічні умови, географічний детермінізм.

В статье анализируется роль географического фактора в формировании жизненного пространства общества; проявляет значительную роль в жизни и развитии человека и общества, а именно географического фактора, который, как и в прошлом, так и в современном пространстве является неисчерпаемым и неоднозначным; автор подчеркивает, что на ранних этапах жизнедеятельности общества этот фактор играл наиболее важную роль; со временем его потеснили (но не перечеркнули) такие факторы, как орудия труда, техника, технология, интеллект; однако действенность географических условий нельзя отвергать и в наши дни.

Ключевые слова: человек, природа, общество, географические условия, географический детерминизм.

In article role of the geographical factor in the formation of living space of community was analyzed; reveals a significant role in the life and development of human being and society, such as geographical factor, which, in the past as well as in the present space is inexhaustible and ambiguous; author stresses that in the early stages of society's activities, this factor played a most important role; eventually it was pushed out (but not canceled) by such factors as tools, equipment, technology, intelligence; however, the efficacy of geographical conditions can not be denied to this day.

Key words: human being, nature, society, geographical conditions, geographical determinism.

Постановка проблеми. Поняття життєвого простору людини охоплює собою природні, соціальні, духовно-моральні сутності, які у взаємодії створюють середовище її (людини) самореалізації або відчуження. Важливе місце серед них належить природнім (географічним) чинникам. Вважається що саме від географічних умов у ранній період життєдіяльності суспільства найбільшою мірою залежало як фізичне